

วิเคราะห์เพลงทรงเครื่องในหนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 ของมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

AN ANALYSIS OF THE PHLENG SONG KHREUANG SCRIPTS IN THE WAT KOR'S ORAL POETRY BOOK OF HRH SIRINDHORN FOUNDATION VOL. 2

บัวผัน สุพรรณยศ

Buaphan Suphanyot

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

E-mail : Buaphan_sup@utcc.ac.th

Received September 15, 2021; Revised November 9, 2021; Accepted April 25, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพลงทรงเครื่องในหนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่มที่ 2 เพลงทรงเครื่อง ซึ่งมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนกรกฎาคม 2564 โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาของวรรณคดีวิเคราะห์ ศึกษาด้านองค์ประกอบและคุณค่าของวรรณกรรมมุขปาฐะ ผลการศึกษาองค์ประกอบด้านรูปแบบพบว่าเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่อง แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกลอนหัวเดียว สำหรับร้องเป็นทำนองเพลงฉ่อย ซึ่งแบ่งย่อยเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) เพลงฉ่อย กลอนหัวเดียวทั่วไป ใช้ร้องทำนองหลัก 2) เพลงฉ่อย “ต้นเพลง” ที่นำมาจากเพลงปรบไก่อ และ 3) เพลงฉ่อย “เอื้อนลง” ที่ใช้เป็นเพลงท้ายบทของ “ต้นเพลง” องค์ประกอบด้านเนื้อหาพบว่า นำมาจากนิทานพื้นบ้านและวรรณคดีซึ่งรู้จักแพร่หลาย จำนวน 9 เรื่อง คัดสรรเฉพาะตอนที่น่าสนใจและเหมาะสมกับการแสดงพื้นบ้าน ส่วนองค์ประกอบด้านภาษาพบว่าเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องมีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาเรียบง่ายและคมคายไพเราะ บทร้องเพลงฉ่อย มีขนาดไม่ยาวนัก เล่าเรื่องอย่างกระชับ ดำเนินเรื่องรวบรัด เหมาะแก่การแสดงออกทั้งการสื่อความหมายของถ้อยคำ ลีลาอารมณ์ และร้องเป็นทำนองเพลง ผลการวิเคราะห์คุณค่าพบว่ามียุทธศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภาษาและวรรณกรรม 2) ด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทย และ 3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ บทร้องกรอมุขปาฐะ, เพลงทรงเครื่อง, หนังสือวัดเกาะ, การแสดงพื้นบ้าน

Abstract

The objective of this paper was to analyze the Phleng Songkroeng scripts, a genre of Thai folk songs, in the Wat Kor's Oral Poetry Book Vol. 2: Phleng SongKroeng, which was published by the HRH Sirindhorn Foundation in July 2021. The methodology based

on literary analysis, i.e. elements and values of oral literature. The findings were that all nine pieces of the Phleng Songkroeng were composed by Klorn Hua Diaw, a main kind of Klorn verses usually used in folk songs, for Phleng Choy could be divided into three forms: 1) the Phleng Choy written in the Klorn Hua Diaw mainly used in the whole performance; 2) the “Ton Phleng” (lit., the beginning of the song) of Phleng Choy taken from the Phleng Prop Kai; 3) the “Auen Long” (lit., vocalizing to the end) of Phleng Choy used in the final part of the Ton Phleng. From the data found that the repertoires were taken from nine pieces of well-known folk tales and literary works in which the stories were extracted from interesting scenes which were suitable for the performance. All nine scripts of the Phleng Songkroeng was simple and used beautiful language which were the apparently characteristics. The lyrics and stories were concisely which were suitable for emotional expression as singing. In examining the literary values, the results were discovered in three aspects: 1. Language and Literature; 2) Thai Folk Songs and Performances; 3) Social and Cultural values.

Keywords: Oral poems, Phleng Songkroeng, Wat Kor book, Folk performance

บทนำ

หนังสือวัดเกาะเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าและหายากอย่างยิ่ง เพราะเป็นมรดกภูมิปัญญาที่สูญหายไปมากและไม่มีผู้จัดพิมพ์ใหม่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะหนังสือวัดเกาะที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (โรงพิมพ์วัดเกาะ หรือร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ) เป็นผู้พิมพ์จำหน่ายมีอายุมากกว่า 100 ปี นายสิน หรือ สิงห์ ลมูลทรัพย์ ก่อตั้งโรงพิมพ์นี้เมื่อ ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432) ที่ริมถนนสำเพ็ง ช่างวัดเกาะแก้วลังการาม (ปัจจุบันคือวัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร) จังหวัดพระนคร ต่อมาเลิกกิจการไปในราว พ.ศ. 2520 โรงพิมพ์วัดเกาะพิมพ์หนังสือหลายประเภท ทั้งนิทานพื้นบ้าน วรรณคดี พงศาวดารจีน ชาดก บทสวดมนต์ สุภาษิตคำกลอน ตำราประเภทต่าง ๆ กลอนลิเก เพลงฉ่อย เพลงเรือชาวเหนือ เพลงปรบไก่ จำอวด ลิเกออกภาษา ฯลฯ (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2564) ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าเชิงวรรณกรรม วัฒนธรรม ศิลปะการแสดง และประวัติศาสตร์

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดพิมพ์หนังสือ “บทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา 12 สิงหาคม 2559 มูลนิธิฯ มอบหมายให้คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ วรรณคดีมุขปาฐะด้านศิลปะการแสดงและเพลงพื้นบ้านดำเนินการรวบรวมข้อมูลบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ จัดทำบทอธิบาย ตารางสรุปข้อมูล และดัชนีค้นเรื่อง โดยมีคณะบรรณาธิการตรวจทาน

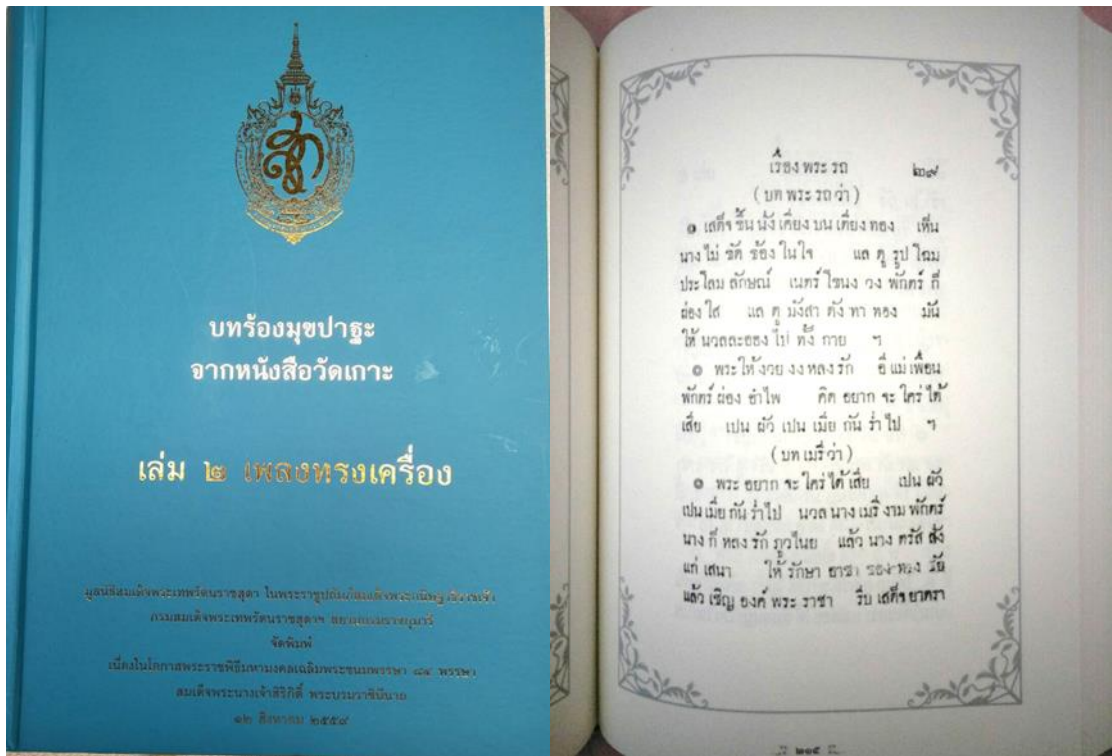
ความถูกต้องและความสอดคล้องกัน จัดพิมพ์รวม 4 เล่ม ประกอบด้วย เล่มที่ 1 มโหรีและเพลงปฏิพากย์ (628 หน้า) เล่มที่ 2 เพลงทรงเครื่อง (554 หน้า) เล่มที่ 3 เพลงร้องรำพัน (728 หน้า) และเล่มที่ 4 เพลงออกสืบสองภาษา (438 หน้า) สำนักพิมพ์มติชนได้จัดพิมพ์เผยแพร่และจำหน่ายตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2564

เฉพาะเล่มที่ 2 เพลงทรงเครื่อง นับเป็นบทร้องมุขปาฐะที่น่าสนใจมาก เพราะเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันได้ว่าเพลงทรงเครื่องเป็นมหรสพที่นิยมแพร่หลายมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 5-6 *

* ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพลงทรงเครื่องเป็นมหรสพในงานของหลวงและของราษฎรที่นิยมกันอย่างยิ่ง ดังหลักฐานต่าง ๆ เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 50 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2544 ในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ฉบับวันจันทร์ที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2446 งานไหว้พระพุทธรูปชินราชประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ร.ศ. 123 หรือ พ.ศ. 2447 ในหนังสือรายการพระราชกุศลสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ภาคที่ 11 หน้า 8 และเป็นมหรสพแสดงในตลาด อาทิ ตลาดนางเลิ้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2443 ในหนังสือเมืองในภาคอีสาน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของพระยาอุดรธานี (จิตร จิตตะยโสธร) (เอนก นาวิกมูล, 2550)

จนทำให้มีการจัดพิมพ์เนื้อร้องเพื่อจำหน่าย นอกจากนั้นเพลงทรงเครื่องในหนังสือดังกล่าวยังแสดงให้เห็นพัฒนาการขั้นสูงของเพลงพื้นบ้านประเภทเพลงปฏิพากย์หรือเพลงโต้ตอบที่รับอิทธิพลจากการแสดงของหลวง เพราะมีลักษณะการผสมผสานระหว่างเพลงพื้นบ้านกับละครไทย (บัวผัน สุพรรณยศ, 2564) เหนือจากนั้นบทเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องยังแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์การแสดงพื้นบ้านด้านการถ่ายทอด “เพลงพื้นบ้าน” ที่พัฒนาจาก “มุขปาฐะ” มาเป็น “ลายลักษณ์” เนื่องจากแต่เดิมเพลงพื้นบ้านแต่งขึ้นเพื่อร้องหรือแสดงพ่อเพลงแม่เพลงในอดีตไม่รู้หนังสือจึงถ่ายทอดสืบทอดกันมาผ่านการท่องจำ เมื่อมีการนำเพลงพื้นบ้านมาพิมพ์จำหน่ายเป็นรูปเล่มและเผยแพร่ไปตามหัวเมืองทำให้เกิดวัฒนธรรมการแต่งเพลงพื้นบ้านเพื่อ “อ่าน” ขึ้น

ด้วยคุณค่าและความน่าสนใจดังกล่าว ผู้เขียนจึงเห็นควรศึกษาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบด้านวรรณกรรม ได้แก่ รูปแบบ เนื้อหา และภาษา 2) วิเคราะห์คุณค่าของเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่อง เพื่ออธิบายขยายความและส่องให้เห็นความงามของบทร้อยกรองมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาของวรรณคดีวิเคราะห์

ภาพที่ 1 แสดงหนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 ลงทรงเครื่อง (ที่มา: บัวผัน สุพรรณยศ, 2564)

พิเคราะห์องค์ประกอบเพลงทรงเครื่อง 9 เรื่องในหนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2

หนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 ประกอบด้วยเพลงทรงเครื่อง 9 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคบุตร เรื่องจันทะโครบ เรื่องพระรด เรื่องลิ้นทอง เรื่องนางมโนรา เรื่องขุนช้างขุนแผน เรื่องไกรทอง เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี ต้นฉบับพิมพ์แยกแต่ละเรื่อง เรื่องละ 1 เล่ม ยกเว้นเรื่องโคบุตรและเรื่องลักษณวงศ์เรื่องละ 2 เล่ม รวมแล้ว 11 เล่ม เริ่มนับจากเล่มที่ 2-12 ปกของหนังสือต้นหน้าพิมพ์ชื่อหนังสือ “เครื่องเล่น มหาพน แהל่ ต่าง ๆ รวม 36 แהל่” กลางหน้าพิมพ์คำโฆษณาเป็นกลอนสุภาพ ระบุราคาเล่มละ 1 บาทและชื่อโรงพิมพ์ราชภัฏจเริญ และทำยหน้าระบุสถานที่และปีที่พิมพ์ “วัดเกาะ รัตนโกสินทร์ ศก 108” ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 2433 เนื้อหาหน้าแรกของแต่ละเรื่องระบุชนิดของเพลง ชื่อเรื่องและขอบเขตของเนื้อเรื่องอย่างย่อว่าเป็นตอนใด เช่น “เพลงฉ่อย เรื่องโคบุตร ตั้งแต่ นางอัมพันทำเสน่ห์ จนถึงนางมณีจะฝากสารนกลาลิกาไปถึงพระอรุณ” เพลงทรงเครื่อง 8 เรื่องไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ยกเว้นเรื่องเดียวคือเรื่องนางมโนราที่ระบุผู้แต่งชื่อ “พลอย” ดังกลอนที่ว่า

ขอแนะนำค่านักเลงร้องเพลงฉ่อย
เพราะเรียนครูรู้อักษรกลอนชำนาญ

เราชื่อพลอยจัดทำเป็นคำหวาน
ได้คาดการณ์เหตุสังเกตุใจ

(เรื่องนางมโนรา เล่ม 7 หน้า 1) *

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเพลงทรงเครื่อง 9 เรื่องนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพลงแต่งใหม่โดยนักเขียนของโรงพิมพ์วัดเกาะ และอีกส่วนหนึ่งสันนิษฐานว่านำมาจากเพลงฉ่อยหรือเพลงทรงเครื่องที่มีมาก่อนแล้ว เนื่องจากไม่ได้ระบุผู้แต่ง

1. พิศเราะห้องค์ประกอบด้านรูปแบบ

บทร้องมูขปาฐะ เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้มีรูปแบบการพิมพ์ที่แยกเป็นคำ ๆ และพิมพ์เรียงต่อกันไปเหมือนร้อยแก้ว ไม่ได้ย่อหน้าหรือเว้นวรรคตอนเหมือนการพิมพ์คำประพันธ์เช่นปัจจุบัน รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอน ชนิดกลอนหัวเดียว สำหรับร้องเป็นทำนองเพลงฉ่อย ซึ่งแบ่งย่อยตามทำนองและฉันทลักษณ์ได้ 3 รูปแบบ ได้แก่

1) เพลงฉ่อย ทำนองหลัก ใช้รูปแบบกลอนหัวเดียวทั่วไป กลอน 1 ลง มีความยาวไม่จำกัด ตั้งแต่ 2 วรรคขึ้นไป แต่ละวรรคมีจำนวนคำประมาณ 6 – 10 คำ มีสัมผัสระหว่างวรรคและระหว่างบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวพี่จะถอดดวงใจไปกับเจ้า

ไปเถิดแม่อย่าเสร้าน้ำใจ

ถ้าแมนมันเป็นนกพี่เป็นแมว

มันคงจะไม่แคล้วกันไป

ถ้าแมนมันแปลงเป็นนาคา

พี่จะเป็นครุฑาชิงชัย ฯ

(เรื่องลิ้นทอง เล่ม 6 หน้า 24)

2) เพลงฉ่อย “ต้นเพลง” มีรูปแบบคำประพันธ์และทำนองเฉพาะที่นำมาจากเพลงปรบไ้ ชาวศิลปินพื้นบ้านแถบสุพรรณบุรีเรียกกันว่า “เพลงฉ่าโบราณ” หรือ “เพลงเกริ่น” เนื่องจากใช้ร้องเป็นบทเกริ่นหรือบทนำของเพลงแต่ละเรื่องแต่ละตอน ซึ่งมักมีประมาณ 3-4 ลง ฉันทลักษณ์เป็นกลอนหัวเดียว กลอน 1 ลง มี 6 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนคำประมาณ 6-8 คำ มีสัมผัสระหว่างวรรคและระหว่างบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

* การอ้างอิงเชิงอรรถแหล่งที่มาจะอ้างอิงชื่อเรื่องโดยสะกดตามต้นฉบับและยึดเลขหน้าตามต้นฉบับหนังสือวัดเกาะ

อีแม่กลืนธูปรูปทรง

ดูราวกับหงส์จะบิน

พี่มารัญจวนหวนกลิ่น

ของอีแม่ศรีมาลา

เรียนมาหลงรักหนักทรวง

ไม่หายห่วงเลยแม่ยาเอ๋ยใจ ฯ

(เรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 8 หน้า 2)

3) เพลงฉ่อย “เอื้อนลง” ศิลปินพื้นบ้านแถบสุพรรณบุรี เรียกว่า “ทอดเพลง” เป็นเพลงทำนองของ “ต้นเพลง” เป็นบทเชื่อมโยงระหว่าง “ต้นเพลง” กับเพลงฉ่อยทำนองหลัก ปกติมีเพียง 1 ลง เพลงเอื้อนลงมีทำนองและฉันทลักษณ์ที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบที่ 1 และ 2 คือ 2 วรรคต้นเหมือน “ต้นเพลง” 2 วรรคท้ายเหมือนเพลงฉ่อยทำนองหลัก กลอน 1 ลงมีเพียง 4 วรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แต่พอคิดแล้วเท่านั้น
รับสั่งให้หานางทาสี

โฉมนางอัมพันเทวี
ที่เป็นคนไว้เนื้อเชื่อใจ ฯ
(เรื่องโคบุตร เล่ม 2 หน้า 3)

รูปแบบคำประพันธ์ของเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้มีความดีเด่นตรงเอื้อให้แต่งเนื้อร้องได้ง่าย ดันก็ได้สะดวก ที่สำคัญคือเป็นต้นแบบของเพลงทรงเครื่องที่พบอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งใช้กลอนหัวเดียว เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นมาช้านาน

2. พิศเราะห้องค์ประกอบด้านเนื้อหา

เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องมีเนื้อหาเป็นนิทานและวรรณคดีซึ่งรู้จักกันแพร่หลาย แต่ละเรื่องตัดตอนเฉพาะที่น่าสนใจและเหมาะสำหรับการแสดงพื้นบ้าน เนื้อเรื่องย่อมีดังนี้

เรื่องโคบุตร เล่ม 2 กล่าวถึงนางอัมพันแค้นใจโคบุตรที่ทอดทิ้งไปหลงใหลอยู่กับนางมณีจึงให้สาวใช้ไปหาเถกเกศาติดสินบนให้ทำเสน่ห์ โคบุตรต้องมนต์เสน่ห์ นางมณีตามไปที่ห้องนางอำพัน เกิดหึงหวงทะเลาะกัน โคบุตรหลงเสน่ห์ไม่พอใจ ใช้ไม้ไล่ตีนางมณี นางทนไม่ไหวหนีกลับมาห้อง ปรีชา กับพี่เลี้ยงหาทางแก้ไข กล่าวถึงนกสาลิกาทองเที่ยวอยู่ในป่าถึงโคบุตรและนางมณีจึงกลับมาพบพระนคร

เรื่องโคบุตร เล่ม 3 เนื้อความต่อจากเล่ม 2 เริ่มจากนกสาลิกาถือสาส์นไปให้อรุณพระอนุชาที่เมืองพาราณสี อรุณกราบทูลลาท้าวพรหมหัตถ์ อุมกสาลิกาพาเหาะมาทันที เมื่อผ่านป่าจึงชวนยักษ์ทั้งสี่ตนมาด้วย ยักษ์ทั้งสี่แปลงกายเป็นแมลงวันแอบตามไปและจับสาวใช้กับเถกเกศาได้ เถกเกศาไม่ยอมจิ้งต่อสู้อัน

เรื่องจันทะโครบ เล่ม 4 กล่าวถึงจันทะโครบมาเรียนวิชากับพระโยคีจนมีความชำนาญ คิดถึงบ้านเมืองจึงมาอำลากลับพระนคร พระโยคีจึงมอบให้สั่งห้ามเปิดกลางทางจะมีภัย จันทะโครบเปิดผอบพบนางโมราและได้เป็นผัวเมียกัน ทั้งสองเดินทางมาในป่าลำบากยากเข็ญ จนมาพบโจรร้าย นางโมรามีใจให้โจรจูงย่นพระขรรค์ให้โจรฆ่าจันทะโครบตาย

เรื่องพระรถ เล่ม 5 เนื้อความตอนต้นเป็นเพลงโต้ตอบ ฝ่ายชายกล่าวผูกกรักและเชิญชวนฝ่ายหญิงให้ออกมาร้องเพลง และแจกบทว่าฝ่ายชายจะเป็นพระรถ ขอให้ฝ่ายหญิงเป็นเมรี จบแล้วฝ่ายหญิงร้องตอบรับเล่นด้วย แต่ขอให้เล่นอย่างสุภาพ บทต่อไปเป็นเพลงเรื่องพระรถ หรือพระรถเมรี กล่าวถึงพระรถถือสาส์นออกจากเมืองมิลลา ถึงกลางป่า พักนอนหลับอยู่ใต้ร่มไทร พระฤๅษีแปลงสาส์น พระรถเดินทางมาจนถึงด่านเมืองทันทวัน เมรีทูลเชิญเสด็จเข้าวังชั้นในและร่วมภิรมย์กันจนหลับไหลไป พระรถคิดถึงแม่และป่า จึงอุบายมอมเหล่าเมรี

เรื่องลิ้นทอง เล่ม 6 กล่าวถึงท้าวบุรีรักษ์เจ้าเมืองโกฏีรู้ว่านางสุวรรณกัมพูพระธิดาแอบนำผู้ชายมาเล่นซู้ในตำหนักก็รู้สึกเจ็บแค้นแต่ก็ยังจับตัวไม่ได้ จึงสั่งเสนาให้ไปป่าประกาศหาผู้มีฤทธิ์มาจับชายซู้ของนางให้ได้ ท้าวกาลยักษอาสา ที่สุดลิ้นทองสู้กับกองทัพยักษ์อย่างกล้าหาญและฆ่าตายจนหมด เหลือแต่กาลยักษเมื่อเห็นว่าสู้ไม่ได้จึงหนีไป ฝ่ายท้าวบุรีรักษ์เห็นยักษ์มาเต็มเมืองก็ตกใจวิ่งหนีลนลาน พอลิ้นทองรบชนะก็โล่งใจจึงเรียกกมาหาพูดจาปราศรัยอย่างดียอมรับเป็นลูกเขย

เรื่องนางมโนรา เล่ม 7 เนื้อเรื่องมีว่าท้าวอาทิตย์หลงเชื่อคำนำทนายฝันสั่งให้บุโรหิตไปจับนางนางมโนราบูชายัญ นางอุบายขอปีกหาง ร่ายรำแล้วบินหนีไปหาพระฤๅษี สั่งความว่าอย่าตามไปเพราะหนทางแสนลำบากนักเกินกว่ามนุษย์จะไปได้ และฝากแหวนกับผ้าไว้ให้พระสุทนต์ด้วย

เรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 8 กล่าวถึงสร้อยฟ้าคั้งแค้นหึงหวงศรีมาลาพาลทะเลาะวิวาท พลายชุมพลเข้ามาห้ามถูกสร้อยฟ้าผลักตกลงแข่งขาเลือดไหลร่องให้ตั้งจำ นางทองประศรีโกรธจัดออกมาตาสร้อยฟ้า พระหมื่นไวยกลับมามีแต่ถามรู้ความจริงก็โกรธไล่ตีสร้อยฟ้าจนเจ็บระบม ศรีมาลาห้ามไว้สร้อยฟ้าวิ่งหนีเข้าห้องไป นางคิดแค้นจึงสั่งสาวใช้ไปหาเถนขवादให้ทำเสน่ห์

เรื่องไกรทอง เล่ม 9 เนื้อความจับตรงพระพิฆิตร์กับนางสาครให้ตีฆ้องร้องป่าวหาผู้มีวิชาตีมาจับจระเข้ ไกรทองรับอาสาทำพิธีอ่านมนตร์ปลุกเสก ฝ่ายชาละวันฝันร้าย ปูราไฟให้ถือศีลภาวนา ไกรทองทำพิธีอ่านคาถาลงแพลอยไปทำทนาย ชาละวันร้อนรนทนไม่ไหวออกมาต่อสู้กับไกรทอง แต่ถูกแทงด้วยหอกจึงหนีกลับลงไปในถ้ำ ไกรทองจุดเทียนระเบิดน้ำแล้วตามไปนำตะเกียงทองกลับมา สุดท้ายยป่าวไพร่เศรษฐีพากันไปรุมฆ่าชาละวันที่ทำน้ำ

เรื่องลักษณวงศ์ เล่ม 10 เริ่มตั้งแต่พราหมณ์เกสรดั้นด้นหาพระลักษณวงศ์มาในป่าจนมาพบกับนายพราน พรานสงสารและถูกชะตาจึงชวนเข้าไปในเมืองพักอาศัยที่บ้านของตน พราหมณ์เกสรขอให้นายพรานนำตนไปถวายกับพระลักษณวงศ์ ฝ่ายนางยี่สุน่รู้จักก็แค้นใจ จึงคิดกลอุบายมาเข้าเฝ้า แสร้งใส่ร้ายว่าพราหมณ์ทำบดสี พระลักษณวงศ์โกรธมากสั่งให้นำไปประหารชีวิต เมื่อเพ็ชรมหาตพันคอขาด นางก็กลับร่างเป็นหญิง และคลอดโอรสออกมา ทุกคนตกตะลึงไม่รู้จะทำอย่างไรดี

เรื่องลักษณวงศ์ เล่ม 11 เนื้อเรื่องต่อจากเล่ม 10 ความว่าหมู่เสนาตักใจรีบเข้ามากราบทูลพระลักษณวงศ์ ท้าวกรตสุริย์กายัญ นางมณีอัมพร กษัตริย์ทั้งสามตกใจ พระลักษณวงศ์เสียพระทัยจนสลบไป ฝ่ายท้าวอารักษ์เมืองต่างตกใจรีบแหะลงมาอ่านมนตร์บันดาลเป็นละอองน้ำอำมหิตโปรยปรายลงมาชุบชีวิตทั้งคนและม้า พระลักษณวงศ์จึงสั่งให้จัดการให้สมพระเกียรติ กล่าวถึงพระพรหมซึ่งเคยเป็นพระฤๅษีก็คิดถึงหลานจึงส่งญาณเห็นเหตุจึงแหะลงมานำร่างของนางทิพย์เกสรไปหิมพานต์แล้วชุบชีวิต นางฟื้นแล้วก็เล่าความจริงทำให้เสียใจ

เรื่องพระอภัยมณี เล่ม 12 จับความตั้งแต่เงือกเฒ่ารับอาสาจะพาหนีนางผีเสื้อ นางผีเสื้อฝันร้าย พระอภัยมณีทำนายว่าต้องไปถือศีลอดข้าวอดน้ำสามวัน นางหลงเชื่อก็ไปทำตาม พระอภัยมณีจึงขอให้เงือกพ่อแม่ลูกพาหนีนางผีเสื้อก็กลับถ้าไม่เจอลูกผัวก็รู้ว่าหนีนางโกรธมากแปลงกายเป็นยักษ์รีบติดตามมาจนทันก็จับเงือกกิน นางเงือกพาพระอภัยมณีมาถึงชายฝั่งเกาะแก้วพิสดาร พระฤๅษีจึงช่วยไว้

เนื้อหาของเพลงทรงเครื่องดังกล่าวเป็นเรื่องราวที่รู้จักแพร่หลายทั่วไป นิทานทั้ง 9 เรื่องนี้เป็นวรรณคดีร่วมสมัย ความน่าสนใจอยู่ที่การนำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ด้วยทำนองเพลงพื้นบ้านประเภทเพลงฉ่อยซึ่งเป็นการแสดงที่ทันสมัยในขณะนั้น เพลงทรงเครื่องที่สร้างสรรค์ขึ้นจึงเป็นทั้งวรรณคดีและนาฏกรรมที่มีคุณค่า

3. พิศະระหังค์ประกอบด้านภาษา

เพลงทรงเครื่อง 9 เรื่องนี้มีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาแบบเรียบง่ายและคมคายไพเราะ เพราะใช้คำสามัญ ภาษาปาก ภาษาชาวบ้าน ผสมผสานกับคำภาษากวีที่รู้จักทั่วไป ถ้อยคำส่วนใหญ่สื่อความหมายแบบมีชั้นเชิง หลายนัย สื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ ใช้โวหารภาพพจน์ตามแบบฉบับของวรรณคดีไทยและเพลงพื้นบ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 การใช้ภาษาแบบเรียบง่าย เช่น การใช้คำคำ คำเรียกขาน ในบททะเลาะวิวาทกัน

ทุตอีสอพลล่อตันทา	มึงช่างพูดจาเล่นมากมาย
กูได้ยินเสียงอะไรที่ในเรือน	ชั้นเขียนตลกเกลื่อนวุ่นวาย
ถาดโถโอแตกแหลกระยา	ทุตอีแมวดำฉิบหาย ๆ

(เรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 8 หน้า 21)

3.2 การใช้ภาพพจน์ ความไพเราะลึกซึ้งกินใจของบทเพลงทรงเครื่องจำนวนมากเกิดจากการใช้ภาพพจน์ อาทิ อุปมา สัญลักษณ์ เช่น “พระราหู” “ดวงใต้” แทนอวัยวะเพศชาย “พระจันทร์” แทนอวัยวะเพศหญิง “ฝาลั่นหรือฝารือนลั่น” แทนพฤติกรรมทางเพศ ดังตัวอย่าง

ฝินว่าพระราหูโตเท่าแขน	พระเสด็จวิ่งเล่นเข้าห้องใน
กำลังจะรับจับพระจันทร์	เคหาฝาลั่นออกอิงไป
จะคายหรือจะคลี่ก็มีรู้	แลเห็นลูกอยู่เท่าดวงใต้ ๆ

(เรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 8 หน้า 22)

3.3 การใช้คำเรียกขานเชิงเปรียบเทียบ เพลงทรงเครื่องวัดเกาะมีความเด่นที่การใช้คำเรียกขานเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสร้างคำขึ้นจากการประสมคำในภาษาปากกับภาษากวี สื่อความหมายที่ลึกซึ้ง ได้ภาพพจน์ที่ชัดเจน เช่น อีพ่อทูลหัวด้วrick แม่เพื่อนรัก อีพ่อกลืนธูปรูปหล่อ (เรื่องโคบุตร) ไอ้พ่อนวลทองทองเนื้อเย็น แม่หน่านวลใย (เรื่องจันทะโครบ) หม่อมแม่เมรินางใน อีแม่เพื่อนพักตร์ผ่องอำไพ (เรื่องพระรถ) แม่กลืนธูปรูปทอง แม่ทองเนื้อเหลือง ไอ้ทองแสนแท้ (เรื่องนางมโนรา) อีแม่แขนอ่อนสำอางแม่บุญบังร่มบังใบ อีแม่แก้มตลกเกลื่อน อีสอพลล่อตันทา อีลาวซี้ซ่า (เรื่องขุนช้างขุนแผน) อีแม่หงส์ทองนางใน แม่ทองเนื้อถี่ (เรื่องไกรทอง) ฯลฯ

3.4 การใช้ถ้อยคำสำนวนเฉพาะสมัย ซึ่งจะมีคุณค่าต่อการศึกษาภาษาเชิงประวัติ เช่น ขรัว (ภิกษุที่มีอายุมาก) เกน ๆ (อาการที่ตะโกนหรือร้องดัง ๆ) อุปเทห์ (อุบายดำเนินการ) ปิดจะกูด (หรือปิดตะกูด อาการที่ปิดไปปิดมาไม่ยอมทำอะไรหรือไม่ยอมทำตามสั่ง) จู๋ (กรากหรือรีเข้าใส่โดยไม่รู้ตัว ตรงถึงไม่ระวัง) ไม่พัก หับ (ปิด จับ) ซี้ครอก (ลูกของซี้ซ่า ทาสโดยกำเนิด) ฟินพอน (ฟินให้ย่อยยับ ฟินให้แหลก) ถุน (กินหรือเสพพอแก่ซัด) สาระวอน (พูดออกอ้อน) ร้อยเป้ง (ถูกอย่างจัง เสียงดังอย่างเสียงตีด้วยไม้แรง ๆ สักร้อยที) เป็นต้น รวมทั้งความแตกต่างของการสะกด เช่น หึงส์ เขตร์ จิตรร์ สะบาย เข้า (ข้าว) เยื้องยาตร์ อธิฐานอีก สงไสย ขยด เอง เปน ซาตี้ สาตรา ยื่อคร่าห์ ฯลฯ

3.5 การใช้ถ้อยคำสำนวนตามขนบนิยมของวงการเพลงพื้นบ้าน ซึ่งปรากฏจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น “คิดซิ่นได้ไวปัญญา” “รีบดำเนินเดินด่วน” “รูปปานหงส์ทรงเป็นหุ่น” “นานแล้วไม่มา

นานแล้วไม่ไป” (เรื่องจันทะโครบ) “กัมกราบงามลงสามครา” (เรื่องจันทะโครบ, เรื่องลิ้นทอง, เรื่องนางมโนรา) “จะซักทำเนียบเปรียบเทียบ” (เรื่องโคบุตร, เรื่องนางมโนรา, เรื่องไกรทอง) “จวนเวลาได้เวลา” “วงงง คืดคืดให้สงสัยใจ” (เรื่องจันทะโครบ) “กรรมเอ๋ยกรรม มิรู้จะทำอย่างไร” (เรื่องไกรทอง, เรื่องจันทะโครบ) ตัวอย่างข้อความ 2 วรรค เช่น “ขอถามความสักหน่อย เกิดพ้อคุณอย่างนั้นน้ำใจ” (เรื่องโคบุตร) เป็นต้น ส่วนนวนเหล่านี้ศิลปินเพลงพื้นบ้านในปัจจุบันยังคงใช้กันอยู่ทั่วไป

3.6 การใช้ภาษากริยา เช่น บรรลือ ภิรมย์ ภาย กัลป์ยาม และปรางค์ปรา ฯลฯ (เรื่องโคบุตร, เรื่องนางมโนรา, เรื่องไกรทอง)

3.7 การใช้คำซ้ำคำซ้อน เช่น ไม่มาไม่ไป ตัดเป็นตัดตาย อิงแอบแนบข้าง ช่างพูดช่างจา น้ำอ้อยน้ำตาล ที่หวานที่หอม ไม่จริงไม่จัง ลูบหน้าลูกล้าง ยากนักยากหนา ฯลฯ (เรื่องโคบุตร, เรื่องนางมโนรา, เรื่องไกรทอง)

3.8 การใช้ภาษิตคำพังเพย เช่น ช่างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิด หนามยอกเอาหนามบ่ง เสียทองเท่าหัวไม่เท่าเสียผิวแก่ท่าน ล่มหัวจมท้าย และจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ผู้ดีว่าชั่วช้าพลอย (เรื่องขุนช้างขุนแผน)

เมื่อพิจารณาในแง่วรรณคดีวิเคราะห์แล้ว พบว่าองค์ประกอบในด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษาของเพลงทรงเครื่องทั้ง 9 นี้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเหมาะสม

วิเคราะห์คุณค่าของเพลงทรงเครื่องในหนังสือร้อยกรองมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่มที่ 2

เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ความชำนาญในด้านศิลปะการใช้ภาษา วรรณศิลป์และศิลปะการแสดง และความรอบรู้ในด้านวรรณคดี โดยเฉพาะนิทานและเพลงพื้นบ้าน รวมทั้งด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย จึงมีคุณค่าปรากฏชัดเจน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านภาษา และวรรณคดี ด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรม และด้านสังคมและวัฒนธรรม

1. ด้านภาษาและวรรณคดี เพลงทรงเครื่อง 9 เรื่องนี้มีลักษณะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่นำบทร้อยกรองมุขปาฐะมาพิมพ์เผยแพร่ จัดเป็นวรรณคดีการแสดงที่มีศิลปะการใช้ภาษา ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรองหรือวรรณศิลป์อย่างชัดเจน พิสูจน์ได้จากการคัดสรรเนื้อหาตอนที่น่าสนใจ มีหลากหลายอารมณ์ เป็นที่นิยมแพร่หลาย บทเพลงแสดงให้เห็นว่ามีการแบ่งฉากแบ่งตอน กำหนดโครงเรื่องและผูกเรื่องอย่างสอดคล้องกลมกลืน ดำเนินเรื่องเป็นลำดับกระชับฉับไว เหมาะกับรูปแบบและบริบทของการแสดง และยังมีการสร้างสรรค์องค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เช่น ตัวละคร ฉากและบทสนทนา สร้างความสมจริงและชวนให้ติดตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารมีความเรียบง่ายและไพเราะคมคาย สร้างความเพลิดเพลินและความตลกขบขัน นับเป็นวรรณคดีที่ “ฟังแล้วรื่นรมย์” “ชมแล้วสนุกสนาน” และ “อ่านแล้วเพลิดเพลิน”

ตัวอย่างการเลือกสรรถ้อยคำสำนวน เรียงร้อยและจัดวางพอเหมาะพอดีกับจังหวะและทำนอง เหมาะจะนำมาร้องและแสดง และยังเอื้อแก่การอ่านทั้งอ่านในใจและอ่านออกเสียงแบบมีทำนอง เช่น

นางมาเอนองค้ลงนอน
อีพ่อทูลหัวผัวรัก
สุชนัยน์ไหลเผาะ

แล้วยกเอากรขึ้นกายพักตร์
ช่างไม่หนักหน่วงท่วงหลัง
ไปจนพระเคาะระฆังเอ๋ยใหญ่ ๆ
(เรื่องโคบุตร เล่ม 2 หน้า 2)

ตัวอย่างการใช้สำนวนโวหารในการพรรณนา เช่น บทชมไม้

อ้ายผลมันตกนกเงาะ
แล้วโผผินบินหนี
เหมือนเรากับพระองค์

จับจิกจำเพาะหน่วยดี
พากันเคล้าคู่สู้รัง
พระลักษณะวงศ์พ่อบังเอ๋ยใบ
(เรื่องลักษณะวงศ์ เล่ม 10 หน้า 2-3)

ตัวอย่างสำนวนโวหารการเกี่ยวพาราสี เช่น

คารมของหม่อมพร้อมเพราะ
อันหวานน้ำตาลน้ำอ้อย
...มันช่างหวานสนิทยาพิชทั้งสิ้น

มันช่างหวานเสนาะมากมาย
มันหวานน้อยไปเมื่อไร
อำพันหลงกินก็ตาย ๆ
(เรื่องโคบุตร เล่ม 2 หน้า 30)

2. ด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทย เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้มีคุณค่าในด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทยอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของเพลงฉ่อยจากเพลงปฏิพากย์เป็นนาฏกรรมไทย ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 และยังแสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ในฐานะมหรสพที่นิยมของชาวกรุงรัตนโกสินทร์และท้องถิ่นไทยในอดีต นอกจากนี้ยังเป็น “ตัวบท” และ “ต้นแบบ” ที่ดีในการสืบทอดและสร้างสรรค์ต่อไปในอนาคต

พัฒนาการของเพลงทรงเครื่องมาจากวรรณคดี นิทาน และเพลงพื้นบ้าน ซึ่งอาจเป็นเพลงฉ่อยหรือเพลงชนิดอื่น ๆ อาทิ เพลงปรบไก่ เป็นต้น ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เพลงทรงเครื่องเป็นนาฏกรรมใหม่ที่ได้รับการแปรรูปผ่านกระบวนการการประพันธ์ตามแบบวรรณคดีและการ “ทำบท” แบบนาฏศิลป์ เช่น แต่งบทร้อง แทรกบทเจรจา และบรรจุเพลงหน้าพาทย์ เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นพัฒนาการของเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทยที่มีการผสมผสานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงพื้นบ้านและละครพื้นบ้าน กับศิลปะการแสดงของหลวง เช่น ดนตรีปี่พาทย์ ละคร หนังและโขน อย่างชัดเจน ดังเช่นเรื่องพระรถ มีฉากการยกทัพทหารยักษ์ช้างม้าเป็นขบวนแห่อันยิ่งใหญ่ไปรับพระรถเข้าเมือง บรรจุเพลงหน้าพาทย์กราวนอก เป็นต้น

เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ในฐานะมหรสพที่นิยมของชาวกรุงรัตนโกสินทร์และท้องถิ่นไทยในอดีตอย่างชัดเจน เนื่องจากในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 หนังสือวัดเกาะมีลักษณะเป็นหนังสือฝรั่งซึ่งเป็นของใหม่สำหรับเมืองไทย การพิมพ์เพลงทรงเครื่องถึง 9 เรื่องนี้ย่อมแสดง

ให้เห็นความนิยมอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องพอสมควร เทียบการพิมพ์เพลงพื้นบ้านอื่นในปีต่อ ๆ มาที่พิมพ์จำนวนมากและหลายครั้ง ดังเช่นที่ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2555) ยกตัวอย่างไว้ เช่น ลำตัดอีทองเลื่อน พิมพ์ครั้งที่ 10 พ.ศ. 2471 จำนวน 5,000 ฉบับ ลำตัดอ้ายเสื่อย้อย จำนวนครั้งที่ 2 พ.ศ. 2472 จำนวน 5,000 ฉบับ

เพลงทรงเครื่องดังกล่าวเป็น “ตัวบท” ที่ดีเหมาะที่จะนำไปแสดงเพื่อสืบทอดและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และยังเป็น “ต้นแบบ” ที่ดีต่อการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบันด้วย ตัวบทที่เป็นบทร้องเพลงฉ่อย มีขนาดไม่ยาวนาน เล่าเรื่องอย่างกระชับ ดำเนินเรื่องรวบรัด ใช้ภาษาง่ายและเข้าใจ เหมาะแก่การแสดงออกทั้งการสื่อความหมายของถ้อยคำ ลีลาอารมณ์ และร้องเป็นทำนองเพลง ที่สำคัญบทดังกล่าวแสดงลักษณะเด่นเฉพาะของเพลงพื้นบ้านที่นิยมสืบมายาวนานถึง 4 ประการ ได้แก่ “การร้องซ้ำร้องทวน” “การใช้สำนวนนิยม” “การโต้คารมชิงไหวพริบปฏิภาณ” และ “การเน้นความสนุกสนานและแทรกมุขตลกเรื่องเพศ” ตัวอย่างเช่น การโต้ตอบระหว่างเธอกับสีกา

ถ้าสมดังความเจตนา	ฉันจะฝากตัวชรัวตาจนตาย ๗
(เถนวา) ถ้าสมดังเจตนา	นางจะรักชรัวตาจนตาย
อ้ายเงินอ้ายทองของหม่อมอัมพัน	ถึงจะให้ปันไม่ยอมให้ได้
ถ้าสมดังความเจตนา	จะสีกจะหาตั้งใจหมาย
ให้ตกนรกฟ้าผ่า	ขอแต่สีกาแนบกาย
	(เรื่องโคบุตร เล่ม 2 หน้า 15)

(เถนวา) อ้ายที่ได้ต้นลำตวน	ว่าจะไปที่สวนลำไย
เดี๋ยวนี้สมปรารถนา	แล้วสีกาจะว่าอย่างไร ๗
(สีกาว่า) ...ว่าที่ต้นลำตวนสวยลำไย	ใครจะไปยอมให้ง่าย ๆ
ถ้าเขาจับปาราชิกติดคุก	มันจะต้องสนุกจนตาย ๗
(เถนวา) ถ้าเปนปาราชิกติดคุก	มันก็คงสนุกไม่วาย
ข้าจะไปขอกับนายสัสตินั้น	ให้อยู่ด้วยกันก็ได้
สีกาติดโซ่เข้าติดตรวน	สนุกกันจนเงินตาย ๗
	(เรื่องเดียวกัน หน้า 139-140)

ตัวอย่างการถามตอบแบบปุจฉาปฏิพากย์ระหว่างพระเอกกับนางเอก เช่น

(จันทะโครบว่า) บอกให้โมราเนื้อเย็น	แม่คุณชมเล่นเถิดดวงใจ
(นางโมราว่า) ...นี่นกะไรชอบกล	มันจับอยู่บนปลายไม้
แล้วมันคาบหินบินรี่	เลยข้ามเกษิพี่ชาย ๗
(จันทะโครบว่า) ...เขาเรียกนกเอี้ยงคองหงษ์	มีอยู่ในดงถมไป
อ้ายนกเอี้ยงคอง	มันชอบอยู่โพรงไม้ไทร ๗
	(เรื่องจันทะโครบ เล่ม 4 หน้า 163-164)

ตัวอย่างมุกตลกของตัวละครประกอบ เช่น สมุนโจร

(โจรว่า) ...นี่เป็นมนุษย์หรือบุตรพระอินทร์	ลงมาเดินในดินต่ำได้
สวยจริงสวยจริงวา	ราวกับเทวดาขี่ควาย ๆ
...รูปร่างเทวีณูชั้นฟ้า	ให้ตกนรกฟ้าผ่าหัวนาย ๆ

(เรื่องเดียวกัน หน้า 173)

ตัวอย่างการโต้ตอบระหว่างฝ่ายหญิงกับฝ่ายชาย เช่น สาวใช้กับบุโรหิต

(สาวใช้ว่า) น้อยหรืออ้ายแก่ต่อแหลต่อหลด	พูดจาไปปดมากมาย
เกิดมากูเอ้อยยังไม่เคยพบเห็น	มึงจะเอาคนเป็นไปเผาไฟ
อันพรรคของแก่เห็นแท้จะเคย	ตามพวกชะเลยบ้านชาย
หรือพวกของเจ้าที่เคยเผาเปนมา	ตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ๆ
(พราหมณ์บุโรหิตว่า) ...ข้าถือรับสั่งพระราช	เอ็งไม่ควรจะว่าหยาบคาย
ทุตอิพวกชี้ครอกออกกั้นกาง	จับใส่ตารางให้อาย
ให้พวกผู้คุมรุมกันเยอ	ทุตอิชี้เทอรอยควาย ๆ

(เรื่องนางมโนรา เล่ม 7 หน้า 14-15)

ตัวอย่างการโต้ตอบระหว่างหญิงกับหญิง เช่น เมียน้อยกับเมียหลวง

(สร้อยฟ้า) มึงช่างแสนอนสارهวนผัว	ผัดหน้าแต่งตัวเสียทั้งกาย
ยามนี้หล่อนคล่องเหมือนล่องน้ำ	เชิญชี้คันทามให้สบาย
...กูเปนลาวชาวดอนมีแต่ขอนสัก	เมื่อน้ำใจมึงรักกูจะให้ ๆ
ศรีมาลาฟังคำที่ร่ำว่า	น้อยหรืออีสร้อยฟ้าช่างพูดได้
...จริงอยู่แล้วนั่นเมื่อวานนี้	ไม่แก้คันเสียสักทีไม่หาย
...ถ้าแม่นกูไม่ห้ามไว้เมื่อคืน	หม่อมคงเอาคูนฟันตำตาย ๆ

(เรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 8 หน้า 24-25)

นอกจากนี้การตีพิมพ์เพลงพื้นบ้านในหนังสือวัดเกาะ ยังส่งผลกระทบต่อวงการเพลงพื้นบ้านในด้านอื่น ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของบทบาทเพลงพื้นบ้านใน “หนังสือวัดเกาะ” ต่อพ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ การที่โรงพิมพ์วัดเกาะรับเพลงพื้นบ้านไปตีพิมพ์ เป็นการกระตุ้นการสร้างสรรคการแต่งเพลงพื้นบ้านเพิ่มขึ้น รวมทั้งยังเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เพลงพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเพลงพื้นบ้านใน “หนังสือวัดเกาะ” ต่อพ่อเพลงแม่เพลงก็คือ การเป็นตัวบทสำเร็จรูปในการแสดงเพลงพื้นบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นผลจากการที่คณะเพลง หรือท้องถิ่นของตนขาดแคลนตัวบท หรือ ไม่มีผู้จำบทร้องได้ จึงซื้อหนังสือวัดเกาะมาแล้วใช้ตามหนังสือ ดังที่อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล (2555) ได้สัมภาษณ์พ่อเพลงแม่เพลงที่จังหวัดตราด ที่สมุทรสงครามและที่เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ต่างก็เล่าตรงกันว่าได้ใช้หนังสือเพลงพื้นบ้านของโรงพิมพ์วัดเกาะเป็นบทในการแสดงเพลงพื้นบ้าน

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้วยเนื้อเรื่องของนิทานที่ชวนติดตาม ทำนองเพลงที่สนุกสนาน ฟัง และภาษาที่ง่ายที่ชวนขบขันและขบคิด ย่อมสร้างความสุขใจและให้แง่คิดที่ดีแก่ผู้ชมและผู้อ่าน เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่องนี้จึงมีคุณค่าทั้งในฐานะวรรณกรรมและมหรสพยอดนิยมของสังคมในรัชสมัย รัชกาลที่ 5-6 ซึ่งผ่านมามากกว่าร้อยปี ในปัจจุบันเพลงทรงเครื่องดังกล่าวยังมีคุณค่าในฐานะมรดกทาง วัฒนธรรมของสังคมไทย บทเพลงบันทึกเรื่องราวและวัฒนธรรมไว้หลายประการ ดังตัวอย่าง

3.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย เช่น การจับเขมมา กั้นไร นุ่งผ้าลาย นุ่งผ้ายก หม่มแพร ใช้แบ่งผ้าตัด หน้า ทาน้ำอบ ใส่ตุ้มหูทอง ฯลฯ

3.2 วัฒนธรรมอาหาร เช่น หมี่ หมูแนม หมูหัน บัณฑิตี ฯลฯ

3.3 วัฒนธรรมการสื่อสาร เช่น การตีฆ้องรำว่าว ป่าว ส่งสาส์น นกส่งสาส์น สื่อบุคคล เช่น สาวใช้ เป็นต้น วิถีชีวิต เช่น จุดใต้ กะเตี้ยดกะจาด กินหมาก ฯลฯ

3.4 วัฒนธรรมการแสดง เช่น มหรสพในพระราชพิธีศพ ละคร มอญรำ ฯลฯ

3.5 วัฒนธรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น เรือน นอกชาน กระท่อม ทับ ท้องฉนวน ประตูดัง ฯลฯ

3.6 วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี เช่น กฎแห่งกรรม ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เทพเจ้า ภูตผี เครื่องรางของขลัง พระราชพิธีพระบรมศพ ฯลฯ

3.7 วัฒนธรรมการศึกษาและค่านิยม เช่น วิชาความรู้ในการต่อสู้ของกุลบุตร ความเป็นแม่ศรี เรือนของกุลสตรี การมีรูปโฉมงดงาม ความกตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์ ฯลฯ

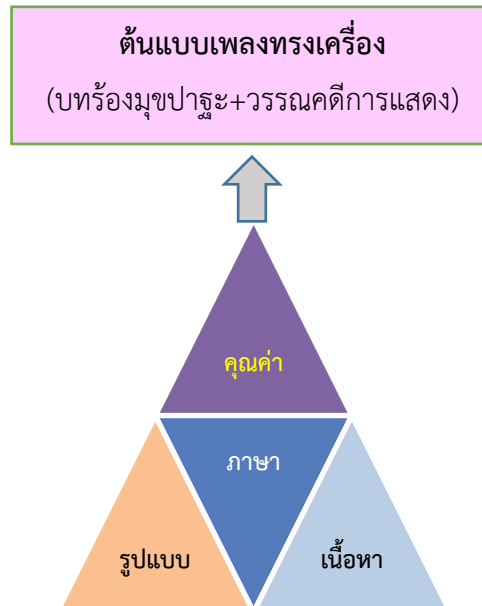
นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพสังคมไทย อาทิ ปัญหาครอบครัว เช่น การมีภรรยาหลายคน สามี ขาดคุณธรรม ระวังความโกรธไม่ได้ ขาดการไตร่ตรอง หูเบา ฯลฯ เพลงทรงเครื่องจึงเป็นกระจกเงาส่อง สังคมและวัฒนธรรมไทยในอดีต ทำให้เข้าใจปัจจุบันและจะเห็นแนวทางในอนาคตได้

สรุป

เพลงทรงเครื่องทั้ง 9 เรื่อง จัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญหน้าหนึ่งของวรรณกรรม มุขปาฐะประเภทเพลงพื้นบ้าน และเป็นบทแสดงสำคัญของนาฏศิลป์พื้นบ้าน ด้วยรูปแบบคำประพันธ์มี ลักษณะเฉพาะที่ร่วมสมัยกับปัจจุบัน เนื้อหาของเพลงแต่ละเรื่องมีความสนุกสนานและให้แง่ใจของ ชีวิตและหลักคิดคติธรรม ภาษาที่ใช้มีทั้งความง่ายและความงาม เพลงจึงมีคุณค่าทั้งในด้านภาษาและ วรรณคดี ด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทย รวมทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นกลไกใน การควบคุมและรักษาบรรทัดฐานของสังคม เป็นเครื่องจรรโลงใจผู้คนและจรรโลงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ บทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 เพลงทรงเครื่องนี้จึงให้ทั้งความสุข สุนทรีย์ และสมบัติทางวัฒนธรรม ที่ควรภูมิใจ รักษา และนำมาต่อยอดสืบทอดในมิติต่าง ๆ ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิเคราะห์เพลงทรงเครื่อง 9 เรื่องในหนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ พบองค์ความรู้ ที่เป็นต้นแบบของวรรณคดีการแสดงและบทร้องมุขปาฐะ สรุปลงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าเมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณคดีของเพลงทรงเครื่อง ทั้ง 9 เรื่องทำให้พบองค์ความรู้ใหม่ในด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษาของเพลงทรงเครื่องในหนังสือวัดเกาะว่ามีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกัน องค์ประกอบทั้งสามส่วนแสดงให้เห็นคุณค่าในด้านภาษาและวรรณคดี ด้านเพลงพื้นบ้านและนาฏกรรมไทย รวมทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นต้นแบบของเพลงทรงเครื่องที่มีลักษณะเป็นบทร้องมุขปาฐะเพื่อใช้ในการแสดงพื้นบ้าน และเป็นวรรณคดีการแสดงของไทย

เอกสารอ้างอิง

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2559). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2562). *วรรณคดีวิจารณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บัวผัน สุพรรณยศ. (2555). “เดินตามรอยครู...พื้นฟูเพลงทรงเครื่อง” ใน *หนังสือประชุมเพลงทรงเครื่อง สืบสานตำนานเพลงพื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ*. นครปฐม: ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- บัวผัน สุพรรณยศ. (2564). “เพลงทรงเครื่อง” ใน หนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 เพลงทรงเครื่อง. กรุงเทพมหานคร: มติชน
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, มุลนิธิ. (2564). บทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 เพลงทรงเครื่อง. กรุงเทพมหานคร: มติชน
- สุกัญญา สุจฉายา. (2555). “เพลงพื้นบ้านที่ถ่ายทอดวรรณคดี” ใน หนังสือประชุมเพลงทรงเครื่องสืบสานตำนานเพลงพื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ. นครปฐม: ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2555). “เพลงพื้นบ้านใน “หนังสือวัดเกาะ” : จุดเปลี่ยนของมุขปาฐะสู่ลายลักษณ์” ใน หนังสือประชุมเพลงทรงเครื่องสืบสานตำนานเพลงพื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ. นครปฐม: ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2564). “บทนำ หนังสือวัดเกาะ : เพลงพื้นบ้าน” ใน หนังสือบทร้องมุขปาฐะจากหนังสือวัดเกาะ เล่ม 2 เพลงทรงเครื่อง. กรุงเทพมหานคร: มติชน
- เอนก นาวิกมูล. (2550). เพลงนอกศตวรรษ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มติชน.